MUNI
ARTS

# Kosmas a „libertas ecclesie“

Prof. PhDr. Martin Wihoda, PhD.
Faculty of Arts
Masaryk University
Czech Republic

Dogmate[a] preclarus, pius antistes Gebehardus[1], K. 96, 9. 1090.
Vivat ut in Christo. mundo migravit ab isto.
Moribus et vita de cuius dicere multa
Fert animus[2] mihi, sed desunt in[b] pectore sensus[3].
Pauca tamen fari libet hec, que vidimus ipsi[4].

XLII. Tempore quadragesimali talis mos erat suus: semper cilicium habens subtus, desuper veste episcopali indutus, diebus pascit[a] humanos obtutus, noctibus vero sacco vestitus, latenter ecclesiam ingressus et super pavimentum humi prostratus tamdiu perseverat in precibus, quoadusque largo ymbre lacrimarum madida[b] fuit, cui incubuit[c], humus. Inde[d] consurgens ad agapem[e] faciendum[f] et, priusquam ruminet psalmos, quotquot ante ecclesiam invenit miseros, boni operis per copiam supplet[g] eorum inopiam[5]; finito psalterio idem facit[d]. Post matutinas autem quadraginta panis[h] quadrantes et totidem allecia sive alicuius edulii partes dividit inter pauperes. Quarta autem vice iam appropinquante luce ad numerum apostolorum lavans[i] pedes[6] XII peregrinorum
Dividit[k] his formas bis senas denariorum[7].
Quibus ad horam prandii in abdita stuba vel casa positis habunde ipse necessaria apponit et dextra sua cibum et potum eis benedicit, deinde ad publicam mensam[l] vadit et secum XL[m] egenos pavit. Similiter ad sedem suam Prage constituit cotidie XL pauperes pascendos et bis in anno vestiendos[n] a corrigia calcei[8] usque ad mastigiam[o] pilei[p]. Item nonnullos adventantes hospites et pauperes clericos nimiis dationibus obligat, ut per totam quadragesimam secum manentes tam pro vivis quam pro defunctis psalteria legant[q]. Ad singula queque[r]

a) dogmat *A* 1 *(so)*. b) *fehlt A* 3.

II, 42 *(A* 1. 1a. 2. 3. *B. C)*. — a) pascis *A* 1. b) madita, *korr.* -da, *A* 1. c) incumbit *A* 2. d) inde — facit *fehlt A* 1a. e) *so B;* agapē *A* 1. 3; agape *die übrigen;* agapen *. f) f-dum, *korr. von* 2. *Hd.* -dam *, *A* 1; *vgl. S.* 24. *Z.* 8, *S.* 32, *Z.* 5: faciendum vadit *A* 3. g) let *auf Rasur A* 1; supplex *C* 1a. h) panes *A* 3. *C* 1b; panes, *korr.* panis, *C* 3. i) lavat *A* 3. *C* 1b. k) et div. *A* 3a. l) missam *A* 2. 3. m) XII *A* 2a. n) vestigendos, *korr.* vestiendos, *A* 1. 2a. o) mastigam *A* 2a*. p) pillei *A* 3; pilei, *korr.* pillei, *A* 2a; picei *C* 1b. q) perlegant *A* 3; perleg. psalt. *A* 2. r) quoque *A* 3.

1) *Vgl. meine Studien zu Cosmas. II.: Das Todesjahr des Prager Bischofs Gebhard in: Neues Archiv XXXV* (1910), 679. 2) *Vgl. oben S.* 80, *N.* 2. 3) *Verg. Aen. XII,* 914: tum pectore sensus vertuntur varii. 4) *Begraben wurde er in Prag; vgl. unten Buch III, Kap.* 55. 5) *II. Cor.* 8, 14: vestra abundantia illorum i. suppleat. 6) *Ioann.* 13, 5: et coepit lavare pedes discipulorum. 7) *Vgl. oben S.* 58, *N.* 11. 8) *Vgl. oben S.* 142, *N.* 2.





K. 96, 80. missarum sollempnia, quotquot in capella quaque die fuerunt[a] celebrata,
Trina dari[b] fecit nummismata denariorum.
Omnibus autem diebus dominicis XII nummos, festis vero apostolicis et in aliis maioribus sollempnitatibus CC offert[c] super pixidem sanctarum reliquiarum argenteos. Quamque[d] fuerit largus, si te delectat, o prudens, scire, lector, pelliciam[e] episcopalem numquam integrum per annum portabat, sed unam hiemalem[f] in pascha, alteram estivalem in festo sancti Wencezlai suis capellanis donat; sic et in ceteris donativis largum fuisse scias[d. 1].
1091. *März* 4. Post cuius obitum anno dominice incarnationis MXCI, IIII.[g] non. Marcii Cosmas[h] electus est in episcopum tam a rege Wratizlao quam omni clero ac populo Boemorum, tercio Heinrico imperante[i] augusto, sed in Longobardia[k] hisdem temporibus imperialia tractante negocia.

*Apr.* 17. XLIII. Eodem[a] anno XV.[b] kal. Maii[2], IIII. feria in secunda ebdomada pasche, combustum est monasterium sanctorum martirum Viti, Wencezlai atque Adalberti in urbe Praga[a].* Eodem anno[c] rex Wratizlaus valde iratus est[d] contra fratrem suum Cûnradum[e], quia his[f] non inmemor mutue dilectionis favebat parti[g] filiorum fratris sui Ottonis, Zuatopluk[h] videlicet[i] et Ottik[k], quibus expulsis de paterna hereditate filio suo Bolezlao[l] rex urbem Olomuc et alias civitates tradiderat, ubi non longo post tempore in predicta urbe inmatura preventus est

*) *A* 3 *fügt hinzu:* et in hieme neque nix neque pluvia fuit.

a) fuerint *A* 1a. 2a. 3. *B. C* 1. 2*. b) data, *korr.* dari, *A* 2a. c) offet, *korr.* offert, *A* 1. d) quamque — scias *fehlt A* 1a. e) pelliceam *A* 3; pellicinam *A* 1. f) gemalem *A* 1. g) IIII *fehlt A* 3. h) Cozmas *C* 1b. 2a; Comas *A* 3b *auch sonst.* i) imperatore *A* 3. k) Lombardia *C* 1b *öfter*.

II, 43 *(A* 1. 1a. 2a. 2b *bis* hereditatis et *S.* 149, *Z.* 10. 3. *B. C)*. — a) eodem — Praga *am unteren Rande nachgetragen A* 2a. b) V *C* 1b. c) XV. kal. mail *wiederholt A* 3. d) *fehlt A* 2a. e) *so A* 1; Cunr- *A* 3a. *C* 2b; Chunr- *A* 3b; Conr- *die übrigen;* Chounr- *. f) *so A* 1. 2a; is *die übrigen.* g) patri *A* 1. h) Zvatoplic *A* 1; Zuatoplic, *korr.* -pluc *, *A* 2a; Zwatopluk *A* 2b; Zu(w)atoplik *sehr oft A* 1a. *C* 1a. 2a. 3. i) *fehlt A* 3. *C* 2. k) Oti(y)k *C* 1b. 2b. 3; Otic *A* 1. l) Bolezlaus *A* 1.

1) *Nach Novotný Č. D. I,* 2, 140 *ist diese Charakteristik jener Gumpolds vom heil. Wenzel und Cosmas' selbst vom Herzog Spitihnew, ferner teilweise auch dem Regino nachgebildet; außer einem ganz allgemeinen Anklang finde ich keine Berührungspunkte.* 2) *Die Angaben stimmen nicht zusammen; vgl. meine Studien zu Cosmas a. a. O. S.* 681, *wo ich die Korrektur IX statt XV vorgeschlagen, die Jahreszahl* 1091 *aber als richtig beibehalten habe; denn auf den* 23. *April* 1091 *passen alle Angaben. Vgl. auch Novotný Č. D. I,* 2, 295; *A. Köster, Die staatlichen Beziehungen S.* 209. *Wegen der Kapitelscheidung an dieser Stelle vgl. meine Studien S.* 681, *N.* 1 *und die Einleitung.*

**Jaromír/Gebhard: Ideální hrdina?**

MUNI ARTS

**II/42, s. 147–148**
V čas postní měl takovýto zvyk: plstěnou košili maje vždy vespod a svrchu jsa oděn biskupským rouchem, ve dne lahodil lidským zrakům, v noci však v hrubé prádlo jsa oblečen tajně vcházel do kostela, a vrhnuv se na dlažbu, tak dlouho trval na modlitbách, až země, na níž ležel, byla mokrá od přívalu slz. Pak se zvedl, aby činil dobrodiní, a než odříkal žalmy, všem ubožákům, co jich našel před kostelem, bohatostí dobrého skutku pomáhal v jejich chudobě; skončiv žaltář, totéž činil. Po jitřní pak rozdělil čtyřicet čtvrtí chleba a tolikéž slanečků nebo kusů jiného jídla rozdával mezi chudé. Za čtvrté: již za svítání umyv podle počtu apoštolů dvanácti poutníkům nohy, *dvanácte kusů peněz jim biskup dělíval denně.*

A posadiv je v hodinu oběda v odlehlé jizbě nebo v chýši k stolu, v hojnosti jim předkládal, čeho bylo třeba, a pravicí svou jim žehnal pokrm i nápoj. Potom chodil k obecnému stolu a čtyřicet nuzných u sebe pohostil. Rovněž určil, že při jeho sídle v Praze má býti denně čtyřicet chudých živeno a dvakrát do roka ošaceno od řemínku u obuvi až do pásky na klobouku. Též zavazoval několik příchozích hostů a chudých duchovních velikými dary, aby u něho po celý půst zůstali a čtli žaltáře za živé i mrtvé.

Ke každé mši, ať se jich kolikero v kapli některého dne sloužilo,
*po třech mincích peněz on pokaždé vyplatit dával.*
Každou neděli dvanáct peněz, o svátcích apoštolů však a při jiných větších slavnostech dvě stě stříbrných v oběť dával nad schránkou se svatými ostatky. A baví-li tě, moudrý čtenáři, věděti, jak byl štědrý, věz: biskupský plášť nikdy nenosil po celý rok, nýbrž jeden, zimní, dával o Velikonocích a druhý, letní, na svátek svatého Václava svým kaplanům; věz, že tak štědrý býval i v ostatních darech.

**Na jiných místech ale:**

**II/18, s. 110:**
Když Jaromír zběhl ze studií, přirovnal jej Kosmas k starému odpadlíku Juliánovi

**II/30, s. 125:**
Kosmas pranýřoval Jaromírovu nadutost

**II/25, s. 118:**
Kosmas kritizoval Jaromírův lehkomyslný přístup k svěřenému úřadu,

**II/27, s. 121:**
Kosmas připomínal nezvladatelné návaly zuřivosti

**II/33, s. 130:**
Kosmas připomněl Jaromírovu ješitnost

MUNI
ARTS

Sed quia semper in audaces audacia[a] non est tuta, K. 95, 12. 1088.
audax miles[b] mox arripiens de femore camerarii per capulum ensem precidit lumbos eius per medium, qui calcitrans humum iacuit semivivus. Nec fugit miles acer, quamvis aufugere poterat, sed velut Hercules circa Lerneam ydram assiliens et resiliens

Ter vili regem[c] paulisper vulnerat ense,
Ipse tamen nullum dextra ducis excipit ictum[1],

donec ad clamorem de castris ruunt.

Cucata sed primus pre cunctis advolat unus
et ceu silvaticum porcum super se[d] irruentem lato excipit venabulo[e] militem. Tunc rex[f], quasi in mortuo possit ulcisci, iussit eum[g] equi ad caudam per pedes ligari et sic huc et illuc per tribulos trahi*. [2].

XLI. Anno dominice incarnationis MLXXXVIIII**. [a].

Anno dominice incarnationis MLXXXX. Antiquus ille 1090.
chelidrus[3] humani generis inimicus, qui numquam dormitat, sed semper quietos inquietat,

Non tulit ulterius[4] pacatos vivere fratres,
regem scilicet Wratizlaum[b] et presulem[b] Gebehardum.
Hunc vexat vana gloria et ambitione[c], illum exagitat arrogantia et tumido fastu superbie, ita tamen ut nec ille huic crederet nec hic illum exsuperare quiret. Iste non vult fratrem sibi habere parem, ille non vult minor fratre haberi; iste vult preesse, ille non vult subesse;

*) *A* 3 *fügt hinzu:* Sicque iustus vir velut Dei martyr miles Beneda obiit V. id. Iulii et sepultus est in urbe Missin ante portam monasterii sancti Iohannis apost. et evang. 1088. *Iulii* 11.

**) *A* 3 *fügt hinzu:* Obiit dominus Megnhardus abbas sancti Adalberti monasterii Breunouensis, a quo constructum est, cui successit Adalbertus. 1089.

*C* 2[a]. 3 *fügt hinzu:* Ereccio ecclesie Wissegradensis. — *C* 2[b] *fügt am Rande hinzu:* Generatur gwerra inter episcopum et ducem.

a) Semper in audaces non est audacia tuta *(Vers) Gess.* b) miles Beneda *A* 3. c) regem WR *A* 3. d) *fehlt A* 3. e) ven. exc. *A* 2[a]. f) rex WR. (Wratislaus) *A* 3. *C*. g) eum *nach* ligari *A* 2[a].

II, 41 (*A* 1. 1[a]. 2. 3. *B. C*). — a) LX *auf Rasur A* 1. b) *fehlt A* 2[a]. c) ambitio *A* 3*; ambitione, *korr.* -tio, *A* 1.

1) *Ov. Met. XII,* 374: excipit ille ictus; *vgl. Val. Flacc. I,* 618. 2) *Vgl. zu dieser Erzählung meine Gesch. Böhmens und Mährens S.* 182; *Novotný C. D. I,* 2, 272. 3) *Apoc.* 20, 1: draconem serpentem antiquum, qui est diabolus; *vgl. auch* 3 *und* 7; *Sedul. Carm. pasch. III,* 189: en iterum veteres instaurans lubricus artes | ille chelidrus adest ... humano gaudet pinguescere tabo *und Grimm, Wörterb. XI,* 270 e. 4) *Paulin. Nolan. Carm.* 15, 232: non tulit u.





K. 95, 30. 1090. iste vult quasi rex dominari et precellere, ille non vult iussis suis obtemperare, sed soli imperatori suum profitetur servicium, a quo acceperat episcopium. Qui in tantum virili animositate inter se aliquando dissidebant, ut sepe festis diebus rex episcopum non haberet, qui sibi coronam imponeret[1]. Hac necessitate simul[a] et ambitione rex compulsus non ratione, sed sola dominatione iterum subintronizat[b] capellanum suum nomine Weclonem[c] in territorio Moraviensi episcopum[2]. Quo in[d] facto palam se fecit notabilem[e], non solum spre- visse, quod ipse coram imperatore et eius episcopis collaudaverat, ut unus foret uterque episcopatus, verum etiam pape Clementis violasse privilegium, quo[f] eiusdem terminos episcopii roboraverat. Hanc ut apploraret[g] apostolico illatam ecclesie iniusticiam, presul Gebehardus[h] iturus erat Romam, sed consilio cum suis familiaribus inito prius adit[i] antiquum amicum Wladizlaum regem Pannonicum et patefaciens ei sue ecclesie dampnum[k] postulat ab eo ad Romanum iter auxilium[l],

Inscius heu fatum sibi iam superesse propinquum.
*Iun.* 20. Nam prima die, qua regem adiit, nimiam corporis incidit molestiam, et quia prope urbem erat Strigoniam[m], illuc mittit eum rex navigio[n], committens curam eius illius urbis episcopo.

Pertulit heu[o] quales sex lucibus[p] ipse dolores,
Inpedior lacrimis[3] nec possum promere dictis[q].

Septima die iam advesperascente,
*Iun.* 26. Sol Iulii senas qua tangit luce kalendas[4],
Gemma sacerdotum, cunctorum lux Boemorum,

a) *fehlt A* 3. b) subtron- *A* 1. c) Wezl- *A* 2a*; Wezel- *A* 3[a]. d) n̄ *radiert A* 2[a]. e) natab-, *korr.* notab-, *A* 1. f) qui *A* 3. g) apploret *A* 2 (approbet *am Rande* 2[b]); approbaret *C* 1[a]. h) Gebh *A* 2[a] (Gebhardus *). i) adiit *A* 3; adiit, *korr.* adit, *A* 1. k) iniuriam *A* 2*; damnum, *übergeschrieben* iniuriam, *C* 3; dampnum vel iniuriam *A* 1. *C* 1[a]. l) pecuniam auxilium *A* 1. 3; auxilium, *übergeschrieben* pecuniam, *C* 3. m) Ztrig- *A* 3. n) magnigio *A* 2[a]; eum remigio navis *A* 3. o) eū *A* 1. 1[a]; eu *C* 1[a]. 2[a]; eu, *korr.* heu, *A* 2[a]; en *C* 2[b] *und am Rande beigeschrieben* 1[b]. p) sex l. *auf Rasur A* 2[a]. q) verbis *B*.

1) *Vgl. oben S.* 50, *N.* 5. 2) *Das Jahr der Ernennung ist unbekannt; allerdings ist der Spielraum nicht groß; in der Olmützer Tradition fehlt der Name überhaupt. Die Gründungsurkunde von Wischehrad, in der der mährische Bischof Wezlo genannt wird, trägt kein Datum (gewöhnlich setzte man sie zu* 1088*); sie ist in dieser Form falsch und nach Cod. dipl. reg. Bohem. I,* 371, *n.* 387 *auf Grund einer echten nicht mehr erhaltenen Urkunde König Wratislaus' nicht vor* 1144 *entstanden.* 3) *Sedul. Carm. pasch. V,* 95: imp. lacr.; *vgl. auch Ov. Met. IX,* 328. 4) *Den gleichen Todestag nennt auch das Necrol. Bohem. S.* 13.

**II/41, s. 145–146:**
*Roku od narození Páně 1090*
Starý onen had, nepřítel pokolení lidského, jenž nikdy nespí, nýbrž stále pokojné znepokojuje,
*snést již nemohl déle, by bratři v pokoji žili,*
totiž král Vratislav a biskup Gebhart. Tohoto pokouší lichou touhou po slávě a cti, onoho štve domýšlivostí a pyšnou nadutostí, avšak tak, že ani onen tomuto nevěřil, ani tento nemohl onoho převýšiti. Ten nechce pokládati bratra za sobě rovného, onen nechce býti menší než bratr; ten chce býti nadřízený, onen nechce býti podřízený; ten chce jako král panovati a vynikati, onen nechce jeho rozkazů poslouchati, nýbrž se přiznává poddanstvím toliko k císaři, od něhož přijal biskupství. A nevražili na sebe časem s tak silnou vášnivostí, že častokrát neměl král o svátcích biskupa, aby mu vstavil korunu na hlavu.